

فصلنامه علمی - پژوهشی سیاستگذاری عمومی، دوره ۵، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۸، صفحات ۱۶۱-۱۴۳

شناسایی مؤلفه‌های ناظر بر رعایت عدالت بین‌نسلی در خطمشی بودجه‌ای ایران

علی اصغر پورعزت^۱

استاد مدیریت دولتی دانشگاه تهران

حیدر احمدی

استادیار مدیریت بازارگانی دانشگاه خلیج فارس

افسانه عباسی

کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه تهران

طیبه عباسی

استادیار مدیریت دولتی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۹۸/۲/۲ - تاریخ پذیرش: ۹۸/۴/۲۵)

چکیده

پژوهشگران معتقدند که بین بودجه و عدالت بین نسلی، ارتباط نزدیک و تنگاتنگی وجود دارد؛ به گونه‌ای که یکی از مهمترین اهداف برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی هر کشور، باید تضمین رعایت عدالت درون و بین نسلی باشد و مبنای تخصیص و توزیع منابع قرار گیرد. این پژوهش با هدف شناسایی شاخص‌های عدالت بین نسلی در خطمشی بودجه‌ای کشور تأثیرین شده است. نتیجه این پژوهش، بروز و ظهر^{۱۴} تم در قالب ۴ مقوله است که به ترتیب اهمیت عبارتند از: تعهدات و خطمشی‌ها، منابع، زیرساخت‌های فنی و قانونی و مقررات. همچنین شاخص‌های تعیین‌کننده این مقوله‌ها نیز به ترتیب اهمیت شامال: افزایش درآمدهای مالیاتی، توجه به محیط زیست، افزایش بودجه آموزش، کاهش وابستگی به نفت، افزایش سرمایه‌گذاری برای حفظ آب، افزایش سرمایه صندوق توسعه ملی، توجه به انرژی‌های نو و تجدیدپذیر، پرهیز از خامفروشی، کاهش میزان مصرف منابع طبیعی و افزایش میزان توجه به خاک و جنگل‌ها است.

واژگان کلیدی: عدالت بین نسلی، بودجه، خطمشی بودجه‌ای، تحلیل تم.

مقدمه

عدالت، همواره در حوزه‌های گوناگون معارف بشری به صورت مساله‌ای اساسی مورد توجه بوده است. امروزه به واسطه نگرانی‌های زیست محیطی، اهمیت عدالت و به ویژه عدالت بین نسلی و ضرورت توجه و تفکر درباره علائق نسل‌های آتی، نسبت به گذشته، فزونی یافته است (Doyal & Mc Lean, 2005: 119). در ادبیات توسعه اقتصادی نیز این مقوله نفیاً و اثباتاً اهمیت داشته و داستان سازگاری و نیز ناهمخوانی آن با توسعه اقتصادی، بخش قابل توجهی از ادبیات توسعه را به خود اختصاص داده است؛ به گونه‌ای که برخی اندیشمندان توسعه، رشد و پیشرفت اقتصادی را توانم با رعایت عدالت ناممکن می‌دانستند. بعد از مدتی نزاع تمام نشدنی بین طرفداران رشد اقتصادی و عدالت توزیعی، تعدادی از اقتصاددانان توسعه، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، راهبردهای رشدمحور را با دیده تردید نگیریسته و به فکر جایگزین ساختن آن‌ها با روش‌های جدید افتاده‌اند که راهبرد توجه به نیازهای اساسی و در ادامه آن، تأکید بر شاخص‌های توسعه انسانی، از اثرات این تغییر رویکرد بود. این راهبردها، در کنار رشد، توجه به شاخص‌های آموزش و سلامت عمومی را نیز مورد توجه قرار داده و در صدد تحقق نمودهای عدالت در جامعه بودند. در پی آن، شاخص‌های توسعه انسانی تعديل شده، بعدهای دیگر عدالت را نظری عدالت توزیعی و عدالت جنسیتی رصد کردند؛ اما همچنان این بحث‌ها در درون یک نسل و برای یک نسل مطرح بود. گام بعدی این تحول، قرارگرفتن عدالت بین نسلی^۱ در کانون بحث‌های مربوط به توسعه بود که به رواج این اعتقاد انجامید که «موهبت‌های طبیعی، به همه نسل‌ها تعلق دارند» و نسل حاضر را در تصمیم‌گیری درباره چگونگی بهره‌برداری از منابع محتاط ساخت. وارد شدن این عوامل در توسعه، مطرح شدن توسعه پایدار را به همراه داشت. در تعریف‌های گوناگون ارائه شده برای توسعه پایدار، به مسئله عدالت بین نسلی توجه فراوان شده است و هدف اصلی آن را دستیابی به عدالت در محدوده زیست‌بوم در طولانی مدت می‌دانند (Schroter, et al., 2017:35) در برخی از تعریف‌ها، بر حقوق نسل‌های بعد، به قدری توجه شده که گفته‌اند: هر نسل باید منابع، آب و هوا و خاک را خالص و بدون آلودگی، همانند زمانی که این منابع بر روی کره زمین خلق شده‌اند، حفظ کرده و برای نسل بعد باقی بگذارد (فراهانی فرد، ۱۳۸۶: ۱۲۶)؛ بنابراین دیدگاه، شرایط محیطی نمی‌توانند رفتارهای گوناگون نسل حاضر را توجیه کند و باید منافع نسل‌های آینده، در تصمیم‌گیری‌ها و خط‌مشی‌گذاری‌های امروز، مد نظر قرار گیرند. به طور کلی، شکل معمول نظریه عدالت بین نسلی که در اغلب تعریف‌های توسعه پایدار نیز وجود دارد، این است که نسل حاضر باید چه میزان از منابع طبیعی جهانی (منابع تجدید ناپذیر)

را مصرف کند و چه مقدار از این منابع را باید برای نسل‌های آینده (نسل‌هایی که به هیچ وجه در تصمیم‌گیری‌های فعلی نقشی ندارند) باقی گذارد (Taebi et al., 2012: 51). بنابراین، پرسش‌های اصلی پژوهش حاضر، به صورت زیر مدنظر قرار گرفتند:

۱. خط‌مشی بودجه‌ای کشور باید از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشد تا بتواند در خدمت توسعه عدالت بین‌نسلی قرار گیرد؟ ۲. کدامیک از عوامل شکل‌دهنده خط‌مشی بودجه‌ای کشور، برای توسعه عدالت بین‌نسلی، از اهمیت بیشتری برخوردارند؟

مبانی نظری و پیشینهٔ پژوهش

یکی از مهم‌ترین جلوه‌های عدالت در سیستم برنامه‌ریزی، خط‌مشی‌گذاری و بودجه‌بندی هر کشور، عدالت بین‌نسلی است. پژوهشگران معتقد‌ند که بین بودجه و عدالت بین‌نسلی، ارتباط نزدیک و تنگاتنگی وجود دارد؛ به گونه‌ای که تضمین رعایت عدالت درون و بین‌نسلی، می‌بایست از مهم‌ترین اهداف برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی هر کشور باشد و مبنای تخصیص و توزیع منابع تلقی گردد (Miller & Siggins, 2003). بر همین اساس، دولت و حکومت برای تحقق این مهم از ابزار بودجه استفاده می‌کند؛ زیرا که دولتها از طریق بودجه و خط‌مشی‌های بودجه‌ای، تصمیم‌ها و برنامه‌های بلندمدت خود را عملیاتی می‌کنند و به آن‌ها جامه عمل می‌پوشاند (پورعزت و سیدرضاei, ۱۳۹۵: ۵۷). در سال‌های اخیر، اصطلاحات «عدالت بین‌نسلی»، «برنامه‌ریزی بین‌نسلی»^۳، «توزیع مجدد بین‌نسلی»^۴، «برابری بین‌نسلی»^۵ و «حسابداری بین‌نسلی»^۶، توجه بسیاری از پژوهشگران را به خود جلب نموده و موجب شکل‌گیری طیفی از مباحث، حول این موضوعات شده است؛ هرچند تا کنون اجتماعی در باب این مباحث شکل نگرفته است (Miller & Siggins, 2003). از دیگر مباحث مدنظر اندیشمندان، رابطه بین توسعه پایدار و عدالت بین‌نسلی بوده و گویا قربت زیادی بین مفهوم و معیار عدالت بین‌نسلی و مفهوم و معیار توسعه پایدار وجود دارد؛ به گونه‌ای که در سال‌های اخیر، اکثر مباحث مربوط به برابری بین‌نسلی، همراه با اصطلاحاتی چون «توسعه پایدار» یا «پایداری» مطرح شده است (Tremmel, 2009: ۳؛ ۱۳۹۱: ۳). Tremmel، پایداری را جزوی از عدالت بین‌نسلی دانسته و آن را شامل پایداری زیست‌محیطی، مالی و اجتماعی می‌داند. پایداری بر التزام به تضمین کیفیت زندگی بهتر برای همگان در حال حاضر و در آینده، به شیوه‌ای عادلانه و منصفانه، با توجه به محدودیت‌های موجود در اکوسیستم دارد (توحیدی نیا، ۱۳۹۴: ۳۸)

3 - Intergenerational Planning

4 - Intergenerational Redistribution

5 - Intergenerational Equity

6 - Intergenerational Accounting

و هدف اصلی آن، دستیابی به عدالت در محدوده زیست محیطی در دوره‌های طولانی است (Schroter et al, 2017:35) که یکی از میراث‌های با شکوه و جدایی ناپذیر بشریت است و بینان حقوق بشر را تشکیل داده، در جهان معاصر به منزله حلقه‌ای مفقوده تلقی می‌شود که اغلب فعالیت‌های بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد (قلی پور و پیران نژاد، ۱۳۸۶: ۳۶۵) و ظهور و بروز می‌یابد؛ تا حدی که به نظر می‌رسد تضمین کیفیت زندگی پایدار، با عدالت بین نسلی همگرا و همنواست. عدالت بین نسلی، به‌طور گسترده، دغدغه منافع بین نسلی (سل گذشته و پیامدهای بین نسلی آن‌ها) را مدنظر قرار می‌دهد (Worth, 2013). در واقع براساس تعهدات اخلاقی نسل حاضر، همه ما مديون نسل‌های گذشته و آینده‌ایم (J.kanssner 2011). عدالت بین نسلی، از دو اصل قوی و ضعیف برخوردار است. براساس اصل ضعیف عدالت بین نسلی^۷، ما متعهدیم که منابع طبیعی را طوری استفاده کنیم که علاوه بر نسل فعلی، نسل‌های آینده نیز قادر باشند نیازهای اساسی خود را برآورده سازند؛ در حالی که برطبق اصل قوی عدالت بین نسلی^۸، ما اخلاقاً متعهدیم که منابع طبیعی را طوری استفاده کنیم که نسل‌های بعدی بتوانند به همان سطح از استاندارد زندگی که ما از آن بهره‌مندیم، برستند (توحیدی نیا، ۱۳۹۴: ۳۲۸). Livardo etal, 2010: 729. طی سال‌های گذشته، تدوین شاخص‌ها در حوزه‌های گوناگون و اندازه‌گیری عملکرد کشورها در این حوزه‌ها، بهویژه در حوزه‌های اقتصادی، تکوین و تکامل یافه و مدتی طولانی است که در سطوح ملی و بین‌المللی، ملاک مقایسه کشورها قلمداد می‌شوند. با بسط رویکرد توسعه پایدار در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۹، موضوع تدوین شاخص‌های توسعه پایدار و سنجش کشورها براساس این شاخص‌ها، در کانون توجه قرار گرفت. از این‌رو، در فصل چهلم دستور کار^۹ بر ضرورت تدوین و بسط شاخص‌ها و استفاده از آنها، برای سنجش و اندازه‌گیری مراتب توسعه پایدار تأکید شده است. پس از تصویب دستور کار ۲۱ در سال ۱۹۹۲، همواره یکی از بزرگترین چالش‌ها، این بود که چگونه می‌توان خطمشی‌ها و برنامه‌های کشورهای گوناگون و پیشرفت آنان به سمت توسعه پایدار را اندازه‌گیری کرد. به همین دلیل، از زمان تشکیل کمیسیون برانت‌لند و کنفرانس سران زمین، برای توسعه شاخص‌های پایداری و همچنین روش‌های سنجش آنها، تلاش‌های زیادی شد و گاهی نیز موقفيت‌های قابل قبولی در برخی از حوزه‌ها و ارکان توسعه پایدار، خصوصاً حوزه‌های اقتصادی، به دست آمد. با این حال، به دلیل نگرش‌ها و ارزش‌های حاکم بر جوامع گوناگون، هنوز اجماع کاملی در مورد شاخص‌های توسعه پایدار و روش‌های سنجش و اندازه‌گیری آنها وجود ندارد و همچنان ادبیات علمی مرتبط با این

7 - Weak Principle of Intergenerational Justice

8 - Strong Principle of Intergenerational Justice

۹ - Agenda21. یک برنامه عمل داوطلبانه و غیرالزام آور است که از سوی سازمان ملل و در رابطه با توسعه پایدار ارائه شده است.

حوزه، در حال گسترش و تکامل است (پوراصغر سنگچین و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۸). پس از بررسی ادبیات موضوع، مشخص شد که کمتر پژوهشی به بررسی ارتباط مستقیم بین بودجه و عدالت بین نسلی پرداخته است و هنوز شاخصی برای تعیین میزان رعایت عدالت بین نسلی در خط‌مشی گذاری بودجه‌ای احصاء و ارائه نشده است؛ هرچند برخی از پژوهش‌ها، موضوعاتی نزدیک با موضوع این پژوهش را در نظر داشته‌اند؛ برای مثال، میلر و سیگنیس^{۱۰} (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان «چهارچوبی برای برنامه‌ریزی بین نسلی»^{۱۱} به مرور مباحث مرتبط با چگونگی ارزیابی حدود و ماهیت نیازها در آینده و برجسته کردن برخی سناریوها و تشریح اصولی برای برنامه‌ریزی بین نسلی پرداخته و اصولی را برای تدوین دستورالعمل‌های سرمایه گذاری‌های دولت، نظیر برابری، پژوهش و روش‌های تخصیص منابع، ارائه کرده و در نهایت، تعدادی عناصر را برای چهارچوب برنامه‌ریزی بین نسلی یک جامعه پیشنهاد کرده‌اند. تابی و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی تحت عنوان «اخلاق قدرت هسته‌ای: آزمایش‌های هسته‌ای، عدالت بین نسلی و احساسات»، به بررسی پیامدهای فن‌آوری هسته‌ای و خطرات آن پرداخته و تأکید داشته‌اند که عدالت بین نسلی باید به وضوح در تصمیم‌گیری‌های مربوط به انرژی هسته‌ای، مورد توجه قرار بگیرد. لیواردو^{۱۲} و همکاران (۲۰۱۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «عدالت بین نسلی، در حالی که آینده جهان نامعلوم است»^{۱۳}، در مورد مسئله حداکثر سازی رفاه نسل‌های گوناگون بحث کرده و اصلی ترین مشکلات امروز را گرم شدن کره زمین و نحوه استفاده از منابع دانسته‌اند. مک لارن و همکاران (۲۰۱۶) نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «مفاهیم عمومی عدالت در مهندسی آب و هوا»، به بررسی نگرانی‌های مربوط به وضعیت آب و هوا و پیامدهای آن بر نسل‌های آینده پرداخته‌اند. یتینی و همکاران (۲۰۱۶) نیز بحث عدالت بین نسلی را در خط‌مشی‌های مربوط به انرژی‌های تجدیدپذیر، مانند انرژی خورشیدی، مطرح کرده و خط‌مشی‌های مربوط به استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و تأثیر آن بر نسل‌های آتی را بررسی کرده‌اند. سیسمماک (۲۰۱۶) در مقاله‌ای تحت عنوان «عدالت رویه‌ای و اجرای پژوهه‌های بادی»، به بررسی فاگردهای تصمیم‌گیری در مورد انرژی‌های بادی و تجدیدپذیر و تأثیرات آن بر نسل‌های بعد می‌پردازد. در میان پژوهشگران ایرانی، فراهانی فرد (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان «عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از منابع طبیعی»، از تأثیر ابعاد گوناگون عدالت، بر عدالت اقتصادی و چگونگی بهره‌برداری از منابع و به ویژه بر نحوه تخصیص منابع بین نسل‌های گوناگون، تأکید کرده است و راه حل‌هایی را برای رعایت عدالت بین نسلی، به صورت کلی، ارائه کرده است. مهم‌ترین این

10 - Miller & Siggins

11 - A framework for intergenerational planning, Foresight

12 - Livardo

13 - Intergenerational justice when future worlds are uncertain

راه حل‌ها عبارتند از: شفاف کردن حقوق مالکیت درباره منابع طبیعی؛ چگونگی بهره‌برداری از این منابع و پدیدآوردن و تقویت نهادهای نظارتی که بتوانند حافظ نسل‌هایی باشند که هنگام تصمیم‌گیری درباره استفاده از این منابع، حضور ندارند. توحیدی (۱۳۹۴) نیز در پژوهشی تحت عنوان «همسویی تحقق عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از درآمد منابع هیدروکربوری با رفاه اقتصادی بلندمدت در ایران»، تلاش کرده است تا ارائه مدل «نسل‌های همپوش»، مناسب با شرایط اقتصاد ایران، رابطه بین تحقق عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از درآمد منابع نفت و گاز کشور و سطح رفاه جامعه را در خلال زمان بررسی کند. نتیجه پژوهش‌ها حاکی از آن است که تحقق عدالت، باعث بهبود چشمگیر سطح رفاه می‌شود و سطح مصرف خانوار و همچنین میزان بهره‌مندی مردم از اوقات فراغت را در هنگام تحقق عدالت بین نسلی بهبود داده و وضعیت رفاه خانوارها را در طول دوران زندگی آن‌ها، بهبود می‌دهد. همچنین عسگری و توحیدی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «تنزیل عادلانه در بهره‌برداری از منابع طبیعی پایان پذیر»، به حوزه عدالت بین نسلی از دریچه تنزیل نگریسته و در صدد پاسخ به این سؤال برآمده است که آیا در عرصه تصمیم‌های اجتماعی، تنزیل کردن عادلانه است و در صورت عدم عادلانه بودن آن، ملاک اسلام برای عادلانه بودن این پارامتر مهم اقتصادی چیست؟ نتایج این پژوهش نشان داد که اولاً با توجه به رهنماهی دین اسلام، تنزیل کردن لزوماً باعث بی عدالتی بین نسل فعلی و نسل‌های آتی نمی‌شود، ثانیاً تحت شرایط خاصی، حتی نرخ تنزیل صفر هم عادلانه نیست و ثالثاً در برخی شرایط، نرخ تنزیل عادلانه مقداری بین صفر و ۱- را اختیار می‌کند. پورعزت و همکاران (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی با عنوان «تعیین و رتبه‌بندی معیارهای خط‌مشی گذاری مصرف انرژی در ایران، برای تحقق عدالت بین نسلی، بر مبنای ملاحظات اخلاقی» دریافتند که به ترتیب، «معیار پایداری» بیشترین و سپس «کفایت، مشارکت و انسجام» در رتبه‌های بعدی قرار دادند. بعد از تلفیق و مقایسه گزینه‌ها، انرژی تجدیدپذیر بهترین گزینه و سوخت‌های فسیلی و انرژی هسته‌ای در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. در نهایت مقیمی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «طراحی و تبیین مدل بودجه‌ریزی بر اساس شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران»، رعایت عدالت بین نسلی را لازمه تحقق بودجه خوب و حکمرانی خوب می‌دانند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از حیث هدف کاربردی و از حیث ماهیت، اکتشافی بوده و برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه با خبرگان استفاده شده است. مشارکت کنندگان این پژوهش، ۱۸ نفر از خبرگان در حوزه بودجه و عدالت بوده، که ۹ نفر از میان اساتید متخصص در حوزه‌های اداره،

حکمرانی، عدالت، خط‌مشی، اقتصاد خرد و کلان، بودجه و ۹ نفر از کارشناسان سازمان برنامه و بودجه، متخصص در حوزه مورد نظر بودند. مصاحبه‌ها به صورت نیمه ساختاریافته انجام شدند و مصاحبه شوندگان هدفمند و غیر احتمالی انتخاب شدند و در نهایت، برای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از روش تحلیل تم برآون و کلارک^{۱۴} استفاده شده است. پس از انجام مصاحبه‌ها، از هر یک از مصاحبه‌ها نسخه برداری شد و نتایج آن، چندین بار مرور شد. پس از آن، کدگذاری اولیه انجام شد (هر یک از کدهای انتخابی، ویژگی خاصی از داده‌ها را معرفی می‌کردند که از نظر محقق مرتبط با موضوع بوده است). سپس کدهای به دست آمده در قالب تم‌های مشخصی، که بر اساس تحلیل کدها به دست آمدند، دسته‌بندی شدند. پس از آن که مجموعه‌ای از تم‌ها به دست آمدند، مورد بازبینی قرار گرفتند و اصلاحات لازم در آن‌ها انجام شده و نهایتاً تم‌های نهایی به دست آمدند.

در پژوهش‌های کیفی، قابلیت اعتماد را معیاری جایگزین برای روایی و پایایی تلقی کرده و برآند که این مفهوم، از چهار حیث اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، انتکاپذیری و تأییدپذیری، مدنظر قرار می‌گیرد (دانایی فرد و مظفری، ۱۳۸۷: ۱۳۳). در این پژوهش، معیارهای فوق با راهبردهای گوناگون مد نظر قرار گرفته‌اند. اطلاعات دریافتی از مصاحبه شوندگان در حین مصاحبه، ضبط شده و یادداشت برداری صورت گفته است؛ همچنین با مصاحبه شوندگان به طور مستمر برای اصلاح برداشت‌های حاصل از مصاحبه، ارتباط برقرار شده است. برای افزایش اعتبار پژوهش، از کنترل همتا استفاده شده است و علاوه بر پژوهشگر اصلی، یک همکار پژوهشی دیگر نیز در کد گذاری مشارکت داده شده است. بعد از مقایسه و توافق درباره کدگذاری بین پژوهشگر و همکار پژوهشی، اعتبار کدگذاری‌ها مورد تأیید قرار گرفت و در نهایت، برای رتبه بندی مقوله‌های استخراجی، از روش تحلیل محتوای کمی توصیفی (بر اساس فراوانی تأکید) استفاده شد؛ بدین ترتیب، فراوانی شاخص‌های مورد بررسی در مقوله‌بندی‌ها مدنظر قرار گرفت و بر اساس آن، نتیجه‌گیری شد.

یافته‌های پژوهش

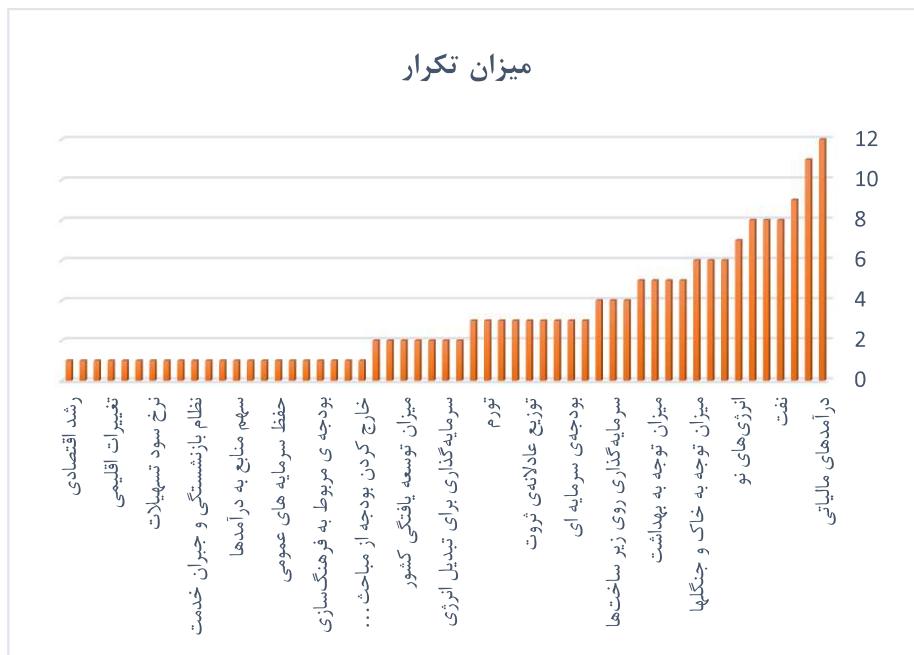
پس از تحلیل کلیه مصاحبه‌ها و مشخص کردن واحدهای معنایی، مجموعاً ۱۸۰ شاخص استخراج شد که ۵۲ مورد از این شاخص‌ها تکراری بوده است. پس از تحلیل مجدد شاخص‌های باقیمانده، مجموعاً ۱۴ تم و ۴ مقوله به دست آمد (جدول شماره ۱). رویه انجام کار بدین صورت بود که متناسب با روش‌شناسی پژوهش، مفهوم سازی داده‌ها صورت گرفت و داده‌هایی

که نزدیک به یکدیگر بودند، با نام‌های متناسب برچسب زده شدند. کلیه شاخص‌ها و تم‌های استخراجی به همین روش استخراج شدند و در ادامه، آن دسته از مفاهیم استخراج شده که به عقیده پژوهشگر به یک مفهوم و موضوع مشترک اشاره داشتند، ذیل یک برچسب انتزاعی تر قرار داده شدند و مقوله‌های پژوهش را به وجود آوردند. در نهایت، شاخص‌های به دست آمده در ۴ مقوله تعهدات و خطمشی‌ها، منابع، زیر ساخت‌های فنی و قوانین و مقررات، قرار داده شدند. مقوله تعهدات و خطمشی‌ها، شامل ۳ تم اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست بود؛ مقوله منابع، ۳ تم منابع زیرزمینی، طبیعی و بودجه‌ای را در بر می‌گرفت؛ مقوله زیر ساخت‌های فنی، شاخص‌ها را در ۴ دسته فنی، فرهنگی، اقتصادی، حقوقی مدنظر قرار می‌داد و مقوله مقررات نیز ۴ شاخص عدم فساد در بودجه، عدم تبعیض در قوانین، گسترش پایه مالیاتی و جلوگیری از معافیت‌های مالیاتی را در کانون توجه قرار می‌داد.

جدول ۱ - شاخص‌های استخراجی پژوهش

مفهومها	جمع	تعداد تم	تعداد شاخص‌ها	فرابانی
تعهدات و خطمشی‌های بودجه‌ای	۳	۷۸	۶۱%	
زیر ساخت‌های فنی و قانونی بودجه	۴	۱۲	۹%	
مقررات بودجه‌ای	۴	۴	۳%	
منابع بودجه‌ای	۳	۳۴	۲۷%	
کل				۱۰۰
میزان توزیع				۱۲۸

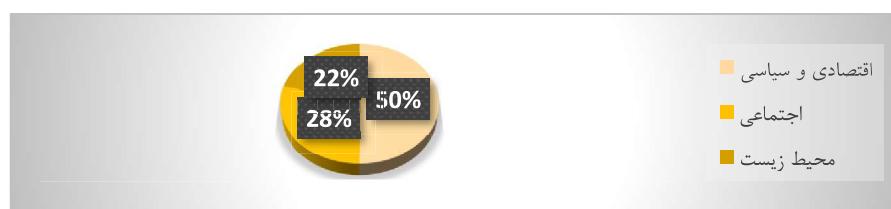
علاوه بر این، از طریق تحلیل محتوای کمی فایل کتبی مصاحبه‌ها و استخراج فرابانی تأکید بر مقوله‌ها، مهم‌ترین مقوله‌ها از حیث فرابانی تأکید عبارت بودند از: تعهدات و خطمشی (۶۱ درصد)، منابع (۲۷ درصد)، زیر ساخت‌های فنی و قانونی (۹ درصد) و مقررات (۳ درصد)؛ ضمن اینکه مهم‌ترین شاخص‌ها، به ترتیب زیر رتبه بندی شدند: افزایش درآمدهای مالیاتی، توجه به محیط زیست، افزایش بودجه آموزش، کاهش وابستگی به نفت در بودجه، افزایش سرمایه‌گذاری برای حفظ آب، افزایش سرمایه صندوق توسعه ملی، توجه به انرژی‌های نو و تجدیدپذیر، پرهیز از خام فروشی، کاهش میزان مصرف منابع طبیعی و افزایش میزان توجه به خاک و جنگل‌ها.

شکل ۲ - مهم‌ترین شاخص‌های استخراجی:

تعهدات و خطمشی بودجه‌ای و عدالت بین نسلی

شاخص‌های مقوله تعهدات و خط‌مشی‌ها را می‌توان به منزله معیار و ملاکی برای سنجش خصوصیات کیفی خط‌مشی‌ها و برنامه‌های کشور در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و زیست محیطی، مورد استفاده قرار داد. این مقوله، زیر مجموعه بخش هزینه‌های بودجه‌ای بوده و شامل تعهدات اجتماعی، تعهدات اقتصادی و تعهدات زیست محیطی می‌شود. ۶۱ درصد از کل شاخص‌ها به این مقوله اختصاص یافته که به برخی از آنها در جدول شماره ۲ اشاره شده است.

شکل ۳ - تم‌های مقوله تعهدات و خط‌مشی‌ها و فراوانی آن‌ها.

مفهوم تعهدات و خط‌مشی‌ها، بیشتر در برگیرنده پیشنهادهای مصاحبه شوندگان و ارائه راهکار از جانب آنها برای بهبود وضعیت عدالت بین نسلی و بهبود وضعیت کشور است. برای مثال، شاخص کاهش سیاسی‌کاری و تبعیت از قانون، یک راه حل پیشنهادی برای بهبود وضعیت عدالت بین نسلی است؛ همچنین شاخص حرکت از سمت درآمدهای نفتی به سمت درآمدهای مالیاتی، بیانگر این موضوع است که برای هزینه‌های جاری باید از درآمدهای غیر نفتی استفاده کرد، اقدامی که برای حفظ سرمایه‌های ملی و توسعه عدالت بین نسلی، ضرورت دارد. با توجه به این شاخص و سیر اجرایی شدن آن، دولت می‌تواند درآمد حاصل از نفت را در صندوق توسعه ملی ذخیره کند و یا در کارهای عمرانی سرمایه‌گذاری نماید تا در صورت کافی درآمدهای مالیاتی، وابستگی بودجه دولت به نفت کاهش پیدا کرده و ضمن حفظ و صیانت از منابع زیرزمینی، موجبات اصلاحات بزرگ در حوزه مالیه عمومی و بودجه کشور فراهم آید. همچنین شاخصهای این مقوله، دارای رابطه متقابل با یکدیگر بوده و رعایت یکی، موجب بهبود سایر شاخص‌ها و در نهایت، تقویت مسیر تحقق عدالت بین نسلی می‌گردد. بنابراین، همان‌طور که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود اغلب شاخص‌های پیشنهادی خبرگان در این راستا بوده و بر این عقیده استوار است که دولت باید به منظور تحقق عدالت بین نسلی در فرآگرد بودجه بندی، به این موارد توجه ویژه نماید.

جدول ۲ - شاخص‌های تعهدات و خط‌مشی

مفهوم	تمهای استخراجی	مفهوم	تمهای استخراجی
تعهدات و خط‌مشی	افزایش بودجه آموزش و توسعه عدالت آموزشی	افزایش سرمایه صندوق توسعه ملی	
	بهبود شاخص توسعه انسانی		بهبود ضریب جینی
	توجه به هرم نیروی انسانی		بهبود فضای کسب و کار
	توجه به آزادی و دموکراسی		افزایش هزینه‌های سرمایه‌ای
	توجه به نمایه کیفیت زندگی		نرخ ارز
	تقویت جامعه مدنی		افزایش نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی
	توسعه سرمایه اجتماعی		کاهش نرخ بیکاری
	مدیریت ذینفعان بودجه		بهبود نرخ رشد اقتصادی
	توجه ویژه به بودجه فرهنگی		کاهش حجم نقدینگی و کاهش تورم
	انتشار استناد و مدارک بودجه		افزایش تولید ناخالص ملی
	افزایش مشارکت زنان		رفاه اقتصادی پایدار

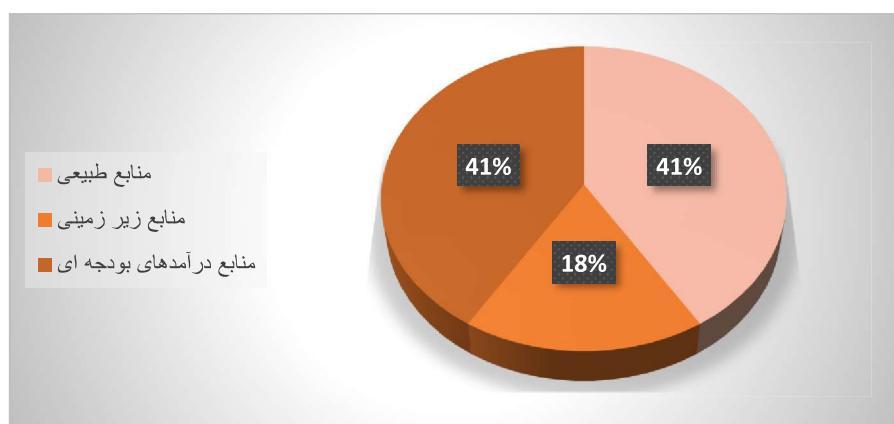
مفهوم	تمهای استخراجی	مفهوم	تمهای استخراجی
زمین	ساختار مدیریت غیرمت مرکز		فروش داشت به جای فروش سرمایه‌های خام زیرزمینی
	آمایش سرزمهین		کاهش استقراض دولت
	تعادل در توزیع منابع در کشور		افزایش درآمدهای مالیاتی دولت
	کاهش میزان برداشت از منابع طبیعی پایان‌پذیر		افزایش نسبت بودجه سرمایه‌ای
	بهبود نرخ برگشت‌پذیری منابع تجدیدپذیر		اهتمام به نظام بازنشستگی و جبران خدمت
	توجه به کاهش آلودگی هوای آب		وحدت خط‌مشی گذاری
	حفاظت از جنگل‌ها و مراتع		عدالت مالیاتی و افزایش بهره‌وری مالیاتی
	افزایش بودجه طرح‌های بیان زدایی		کاهش سیاسی کاری و تبیيت از قانون
	حفاظت از اقلیم‌های گوناگون و جلوگیری از تغییرات اقلیمی		تبديل مواد خام به محصولات با ارزش افزوده بیشتر
	افزایش بهره‌برداری از میادین مشترک		

از بعد اجتماعی نیز در فراگرد بودجه‌ریزی، باید به نیازها و خواست‌ها و علاقت و حقوق همه افرادی ذینفع توجه نمود. به همین منظور، در فراگرد بودجه‌ریزی، به منظور تضمین منافع همه آحاد جامعه (از جمله آیندگان)، بحث مدیریت ذینفعان مطرح می‌گردد. ذینفعان کسانی هستند که می‌توانند از وجود ما متفع شوند یا ممکن است از فعالیت‌های ما آسیب بینند و زندگی یا حیات آن‌ها، تحت تأثیر قرار گیرد. برای مدیریت ذینفعان، اصول چندی بر Sherman شده است: از جمله این‌که باید به خواست‌ها و علاقت و نگرانی‌های همه ذینفعان توجه شده و تلاش شود تا در تصمیم‌گیری‌ها و عملیات مدنظر قرار گیرند و خط‌مشی‌هایی اتخاذ شود که منافع همه ذینفعان (شامل ذی‌نفعان حال و آینده) دیده شده و تضمین گردد (Chinyio and Olomolaiye, 2010). در بعد زیست محیطی، بحث آمایش سرزمهین مطرح می‌گردد. آمایش سرزمهین با دو مبحث مهم برنامه‌ریزی و مدیریت مرتبط است. بخش مهمی از مقوله آمایش سرزمهین، موضوع مدیریت داشته‌هاست. به عبارت ساده‌تر، انسان باید آن استفاده‌های را از سرزمهین به عمل آورد که ویژگی‌های محیطی، انسانی و طبیعی (اکولوژیکی)، سرزمهینی بالقوه را در نهان خود دارد. سپس این ویژگی‌ها را بر اساس نیازهای اقتصادی و اجتماعی خود مدیریت کند، به گونه‌ای که همه آحاد جامعه از آن متفع گردیده و منافع آنها تضمین گردد. بهزعم برخی از صاحب‌نظران، آمایش سرزمهین بهترین، ارزان‌ترین و مؤثرترین راه حل مدیریت و برنامه‌ریزی

محیط زیست، مؤلفه‌های اقتصادی و رفاه اجتماعی است (خنیفر، ۱۳۸۹، ۷-۶) و می‌توان از طریق خط‌مشی‌گذاری، جهت بهره‌برداری بهینه و مبتنی بر آمایش زیست‌محیطی، زمینه تحقق عدالت بین نسلی را فراهم نمود (worldbank, 2016). در مصاحبه با نخبگان، آن‌ها شاخص‌های چندی را در حوزه اجتماعی و زیست‌محیطی (مانند مدیریت ذینفعان و آمایش سرزمین) برشمردند و برآن بودند که هنگام تدوین بودجه باید اصول مدیریت ذینفعان را رعایت نموده و ذینفعان حال و آینده نظام بودجه‌ریزی را شناسایی کرده و با کمک به بیان خواست‌ها و علاوه‌ات آن‌ها، به نوعی موجب تکثر در شکل‌گیری گفتمان‌های بودجه‌ای شویم. اکنون با برداشت‌های بی‌رویه از منابع زیرزمینی و همچنین عدم توجه به محیط زیست و شکل‌گیری بحران‌های زیست‌محیطی، مانند اتمام منابع آب زیرزمینی موجب تشدید مهاجرت‌های ناخواسته شده و علاوه بر منافع افراد حاضر، بقای آیندگان را نیز به خطر انداخته‌ایم. خبرگان برآن بودند که سیستم بودجه‌ریزی، ذینفعان را مدیریت کند که الزامات رعایت عدالت بین نسلی فراهم آید.

مفهوم منابع بودجه‌ای و عدالت بین نسلی

مفهوم دوم که از لحاظ اهمیت، بعد از مقوله تعهدات و خط‌مشی قرار گرفته است، مقوله منابع است. حدود ۲۷ درصد از شاخص‌ها، در این مقوله قرار گرفته‌اند. این مقوله، بیانگر تم‌هایی است که در قسمت درآمدهای بودجه‌ای قرار می‌گیرند و نشان دهنده این موضوع هستند که برای برقراری عدالت بین نسلی، بهتر است درآمدهای حاصل از منابع زیرزمینی (که برگشت‌پذیر نیستند) برای مصارف عمرانی هزینه شوند و برای مصارف جاری، صرفاً از منابع تجدیدپذیر استفاده شود.

شکل ۴ - تم‌های مرتبط با مقوله منابع و فراوانی آن‌ها.

جدول ۳ - شاخص‌های منابع و دسته‌بندی آنها

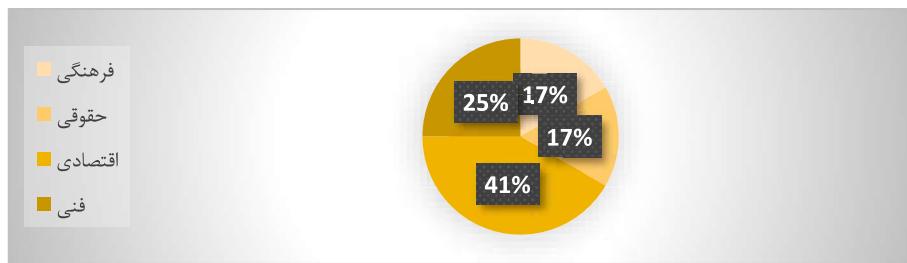
مفهوم	تم‌های استخراجی	مفهوم	تم‌های استخراجی
منابع طبیعی	توجه به شاخص آسیب پذیری محیط زیست	منابع زیزمنی	توجه به کیمیت و کیفیت آب
منابع طبیعی	توجه به تنوع زیست محیطی	منابع زیزمنی	بهره‌برداری و تولید از میادین مشترک
منابع طبیعی	توجه به انرژی‌های نو و تجددی پذیر	منابع زیزمنی	کاهش بهره‌برداری از نفت
منابع طبیعی	توجه به زمین و آلودگی‌هوا	منابع درآمد بودجه‌ای	افزایش درآمدهای مالیاتی
منابع طبیعی	جنگل‌ها و مراث	منابع درآمد بودجه‌ای	تقویت نیروی انسانی
منابع طبیعی	انرژی خورشیدی	منابع درآمد بودجه‌ای	افزایش عوارض بر صادرات مواد خام
منابع طبیعی	توجه به انرژی‌های نو	منابع درآمد بودجه‌ای	بهبود تراز عملیاتی بودجه
منابع طبیعی	توجه به خاک	منابع درآمد بودجه‌ای	کاهش استقراض دولت
منابع طبیعی	کاهش میزان مصرف منابع طبیعی	منابع درآمد بودجه‌ای	افزایش سهم پس انداز و تقویت سرمایه‌گذاری مولده

در قالب این مقوله، متخصصان برآنند که یکی از نکاتی که سال‌هاست بر روی آن تأکید می‌شود ولی هنوز کشور توانسته است که آن را حل نماید، بحث کاهش وابستگی به نفت و افزایش درآمدهای مالیاتی است، یعنی دولت به جای اتکا به درآمدهای نفتی برای انجام هزینه‌های خود باید منابع مالی مورد نیازش را از طریق مالیات تأمین نماید. به ویژه تأمین برای هزینه‌های جاری از درآمدهای نفتی، هم‌چون سم مهلک است؛ بر اساس این پژوهش، پیشنهاد شده است که درآمد منابع نفتی باید صرف پژوهه‌های سرمایه‌ای و زیرساختی گردد تا موجبات تحقق عدالت بین‌نسلی فراهم گردد. نظریه پردازان دولت رانتیر، با توصل به رابطه میان مالیات‌دهی و نمایندگی، بر این باورند که دولتهایی که منابع خود را از محل اخذ مالیات‌ها تأمین می‌کنند، تمایل بیشتری به محاسبه‌پذیری و مسئولیت‌پذیری دارند. دلایلی نیز درباره این مهم بر شمرده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها، اتکای دولت به منابع مالیاتی (و رضایت شهروندان) است تا نفتی (که بدون رضایت شهروندان نیز قابل حصول است). نکته مهم آن است که این دولتها به یک سیستم اداری منظم نیاز دارند؛ سیستمی بوروکراتیک، درستکار و کارآمد. از سوی دیگر، در این حالت، مردم، آیندگان و دولت، با منافع مشترک سر و کار دارند؛ زیرا دولت برای تأمین منابع خود به مردمی نیاز دارد که ثروتمند باشند و درآمدی داشته باشند که بتوانند مالیات بیشتری بپردازنند. در دولتهای رانتیر، استقلال دولت از شهروندان، جای رابطه حساب‌پس‌دهی را گرفته، این در حالی است که در کشورهای مالیات گیرنده، بین دولت و شهروندان رابطه حساب پس‌دهی وجود دارد. در واقع

دستگاه اداری ناکارآمد از نتایج مستقیم وابستگی به رانت است (موثقی و غنیمی فرد، ۱۳۹۱، ۲۵۶)، لذا پیشنهاد می‌شود که دولت به جای اتکا به درآمدهای نفتی، برای انجام هزینه‌های خود، منابع مالی مورد نیاز را از مالیات تأمین نماید. این مهم بهویژه در مورد هزینه‌های جاری باشد بیشتری مطرح می‌شود؛ بر اساس این پژوهش پیشنهاد شده است که منابع نفتی نیز صرف پروژه‌های سرمایه‌ای و زیرساختی گرددن تا موجبات تحقق عدالت بین نسلی را فراهم نمایند.

زیرساخت‌های فنی و قانونی بودجه و عدالت بین نسلی

این مقوله، شامل همه هزینه‌های مولبدجه‌ای، همچون سدسازی، سرمایه‌گذاری برای راه، سرمایه‌گذاری برای تبدیل انرژی و غیره بوده، و ۹ درصد از کل شاخص‌ها را شامل می‌شود.

شکل ۵ - تم‌های مقوله زیر ساخت و فراوانی آن‌ها.

جدول ۴ - شاخص‌های مقوله زیرساخت‌های فنی و قانونی و دسته‌بندی آن‌ها

مفهوم	تم‌های استخراجی
فنی	افزایش هزینه‌های سرمایه‌ای
فرهنگی	افزایش بودجه‌ی آموزش
فرهنگی	افزایش میزان توجه به بهداشت
اقتصادی	افزایش سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌ها
اقتصادی	سرمایه‌گذاری برای توسعه راه‌ها
اقتصادی	سرمایه‌گذاری برای تبدیل انرژی
اقتصادی	سرمایه‌گذاری برای حفظ آب
حقوقی	عدم تبعیض در قوانین
فنی	هزینه‌های عمرانی و زیر ساخت
حقوقی	قوه‌ی قضائیه قوی
فنی	سد سازی

اقتصادادی	حجم و نرخ نقدینگی
حقوقی و در دسترس قرار گرفتن قوانین و مقررات مالیاتی	سادگی
حقوقی	رعایت قانون آزادی اطلاعات

یکی از مهم‌ترین مباحث در بودجه‌ریزی سرمایه‌ای، مبحث پروژه‌های عمرانی است که از جمله مهم‌ترین چالش‌های حوزه بودجه‌ریزی کشور ماست. خبرگان بودجه‌ریزی و کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در این باره معتقدند که پروژه‌های عمرانی در کشور ما، به صورت بی‌رویه و بی‌ضابطه افزایش یافته‌اند و معمولاً بدون امکان‌سنجدگی‌های لازم (در ابعاد گوناگون فنی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، زیستمحیطی و غیره) صورت گرفته‌اند، از این رو درباره آثار این پروژه‌ها در بخش‌های گوناگون، نگران بوده، برآن بودند که این روند، علاوه بر اینکه موجب تابودی منابع و کاهش انصباط مالی دولت شده، تعهداتی را نیز برای دولت ایجاد کرده است که قادر نیست از عهده آن‌ها برآید. از این رو علاوه بر اینکه منافع جامعه کنونی تأمین نمی‌شود، این تعهدات سنگین دولت، منافع آینده‌گان را نیز با چالش مواجه ساخته است. در این امتداد پیشنهاد شده است تا ضمن تلاش برای امکان‌سنجدگی علمی پروژه‌هایی که هنوز آغاز نگردیده‌اند، این امکان فراهم آید تا پروژه‌های در حال انجام نیز در معرض ارزیابی‌های جدید قرار گرفته، شاید بتوان برخی از آن پروژه‌ها را که از توجیه اقتصادی کافی برخوردار نیستند رو متوقف ساخت. از طرفی دیگر تغییرات جمعیتی بلندمدت و دیگر عوامل محیطی و اجتماعی، می‌توانند فشارها و چالش‌های فرایندهای را بر پایداری و عدالت بین‌نسلی ناشی از خط‌مشی‌های بودجه‌ای ایجاد نمایند. گزارش‌ها در مورد پایداری دوربرد آثار مالیه عمومی، باید به صورت منظم و دوره‌ای منتشر شود تا زمینه و امکان مشارکت مؤثر در بحث‌های سیاسی و عمومی درباره این موضوعات فراهم گردد و به نحو مقتضی پیام‌های خط‌مشی مدار نزدیک‌بود و دوربرد ارائه شوند و در نظام بودجه‌ریزی مدنظر قرار گیرند (OECD, 2014).

مقررات بودجه‌ای و عدالت بین‌نسلی

این مقوله تنها شامل ۴ شاخص از ۱۲۸ شاخص است که عبارتند از: عدم فساد در بودجه، عدم تبعیض در قوانین و مقررات، گسترش پایه مالیاتی و جلوگیری از معافیت‌های مالیاتی. مقررات بودجه‌ای، تعیین‌کننده چگونگی اتخاذ و گزارش تصمیم‌های مرتبط با هزینه‌اند. برخی از اصول و قوانین، از زمان ظهور بودجه‌ریزی مدرن (که بیش از یک قرن از آن می‌گذرد)، مورد پذیرش قرار گرفته‌اند و بعضی از آن‌ها، محصول دوره‌های اخیرند. به طور کلی هر چه یک قاعده از قدمت بیشتری برخوردار باشد، به طور گستردگرتری به کار گرفته می‌شود. برخی از قواعد،

خاص یک کشور هستند و برنامه‌هایی را در بر می‌گیرند که واحدهای هزینه کننده بر مبنای آن، پول درخواستی خود را پیشنهاد می‌دهند. بسیاری از قواعد جنبه رسمی داشته و در قانون و دستورالعمل‌های بودجه‌ای ذکر شده‌اند؛ لیکن بعضی از انواع مهم‌تر آن‌ها (از قبیل ایجاد مذاکراتی میان وزارت دارایی و سازمان‌های هزینه کننده)، جنبه غیررسمی دارند. در هر کشور، مجموعه گسترده‌ای از قوانین و مقررات، بیانگر تنظیم بودجه توسط دولت و نظارت و بازنی بر آن، توسط قوه مقننه‌اند. بسیاری از قواعد و مقررات، مربوط به اجرای بودجه بوده و میزان جرح و تعديل‌ها در بودجه را مشخص می‌سازند. بیشتر مقررات رویه‌ای هستند، ولی بعضی از آن‌ها از قبیل مواردی که تجمعی مالی را محدود می‌سازند، اساسی‌اند. بدیهی است که کلیه تغییرات معنادار در مقررات مرتبط با بودجه، از این ظرفیت بالقوه برخوردارند که پیامدهای بودجه‌ای را تغییر دهند. مقررات نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ زیرا بر رفتار کسانی که در بودجه‌ریزی اعمال اقتدار می‌نمایند، تأثیر می‌گذارند. هدف اساسی از تدوین مقررات جدید در زمینه تصمیم‌گیری، ایجاد تخصیص‌هایی جدید است؛ به گونه‌ای که از آنچه در غیاب این مقررات اتفاق می‌افتد، متفاوت باشند(Schick, 2007, 117؛ امیرخانی، ۱۳۸۹، ۹۸).

توصیه‌های سیاستی

همانطور که پیشتر بیان شد، هدف اصلی این پژوهش، شناسایی مشخصات و مؤلفه‌های نوعی سیستم بودجه‌ریزی است که میان رعایت عدالت بین نسلی باشد. بدین معنا که اگر بخواهیم سیستم بودجه‌ریزی خوبی داشته باشیم که موجب رعایت عدالت بین نسلی شود، این سیستم باید دارای چه مختصات و مشخصاتی باشد. اگرچه درباره کلیت مفهوم عدالت بین نسلی و ضرورت آن، نوعی اجماع جهانی در بین نخبگان و خطمنشی‌گذاران وجود دارد و این مفهوم مورد پذیرش بسیاری از دولت‌ها و مجامع بین‌المللی است، لیکن در مورد مفهوم و سازوکارهای نیل به عدالت بین نسلی و در نهایت، شاخص‌ها و روش‌های سنجش میزان رعایت آن، اجماع همه جانبه‌ای وجود نداشته و آراء صاحب‌نظران متفاوت است. هم‌چنین، در مورد عدالت بین نسلی، خطمنشی‌گذاری و بودجه، به طور مجزا پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است؛ اما در این پژوهش‌ها، به ندرت این مولفه‌ها را کنار هم و با ملاحظه رابطه بین آن‌ها، در نظر آورده‌اند. بررسی‌های انجام شده در این خصوص نیز نشان می‌دهند که کشور ما، در این زمینه علمی و عملی، نه تنها از تجربه، دانش و کارآمدی لازم برخوردار نبوده، بلکه از ضعف عدم نگرش دوربرد به نحوه تبیین خطمنشی‌ها و راهبردهای بودجه‌ای، رنج می‌برد. از این رو، این پژوهش با آگاهی بر این کمبود، با هدف شناسایی مولفه‌های ناظر بر رعایت عدالت بین نسلی در خطمنشی

بودجه‌ای کشور (که نشان دهنده توجه خط‌مشی گذاران به این مقوله است) انجام شده است. در این پژوهش، از طریق روش کیفی، مقوله‌های ناظر بر تعهدات و خط‌مشی، منابع، زیرساخت‌های فنی و قانونی و مقررات، تمها و شاخص‌های آن‌ها، به منزله معیاری برای رعایت عدالت بین نسلی شناسایی شدند و با استفاده از تحلیل محتوای کمی توصیفی، اهم آن‌ها تعیین شدند. ارزش نظری این پژوهش، شناسایی شاخص‌های عدالت بین‌نسلی، در خط‌مشی بودجه‌ای و ارزش کاربردی آن، ارائه پیشنهاد اقداماتی برای حفظ حقوق نسل‌های آتی، با توجه به شاخص‌های پیشنهادی خبرگان است. با توجه به آنچه از پژوهش برآمد و آنچه پیش از این در ادبیات مورد تأکید بود، می‌توان ادعا کرد که یافته‌های پژوهش حاضر به طور عمده موید یا مکمل ادبیات پیشین بوده و صرفاً دلالت دقیق‌تری بر التزام خط‌مشی به ملاحظات بین‌نسلی در نحوه مصرف منابع ملی دارد.

براساس یافته‌های پژوهش و در امتداد مطالعه وضعیت کشور از حیث برخی شاخص‌های پژوهش، می‌توان توصیه‌های سیاستی را به شرح ذیل، در جهت بهبود وضعیت ارائه داد:

۱- هنگام خط‌مشی گذاری باید بر استفاده هرچه بیشتر از منابع تجدیدپذیر و کاهش مصرف انرژی‌های تجدیدناپذیر و تمرکز بیشتر بر انرژی‌های نو تأکید شود.

۲- خط‌مشی‌های ما باید معطوف به توسعه سرمایه‌گذاری مولد در آمدهای حاصل از فروش نفت و ذخایر معدنی بوده، و صرفاً در آمدهای غیرنفتی را برای هزینه‌های جاری مدنظر قرار دهنند.

۳- خط‌مشی بودجه‌ای باید بر افزایش درآمدهای مالیاتی نظیر گسترش پایه‌ی مالیاتی و بهره‌وری مالیات، برای کاهش اتكای بودجه به نفت و سایر منابع زیر زمینی تأکید کند؛ زیرا در صورت استخراج و فروش منابع زیرزمینی، ثروت‌های متعلق به نسل‌های آینده به يغما می‌رود؛ مگر اینکه درآمدهای حاصل از آن، ذخیره شده یا برای کارهای عمرانی و سرمایه‌ای مصرف گرددند این دقت نظر ممکن است برای نسل‌های آینده سرنوشت ساز باشد.

۴- شفاف سازی امور بودجه‌ای و نظارت دقیق بر اجرای خط‌مشی‌های بودجه‌ای و همچنین تدوین قوانین جدید و دقیق (سخت گیرانه) برای بهره‌برداری از همه منابعی که میان نسل حاضر و نسل آتی مشترکند، بسیار حائز اهمیت است؛ از این رو تأکید می‌شود که بودجه باید در معرض نقد عامه مردم باشد.

۵- افزایش بودجه اختصاص یافته به آموزش و بهداشت و کاهش هزینه‌های تأمین سلامت برای مردم اولویت ویژه داشته، حتی می‌توان گفت که براساس ملاحظات خبرگان، فقر بسیاری از آحاد جامعه، با تحمل هزینه‌های سنگین درمانی ناشی از ابتلا به بیماری‌ها آغاز می‌شود.

۶- حفاظت از منابع طبیعی، همچون خاک، آب، جنگل‌ها و اهتمام به فرهنگ‌سازی و آگاه‌سازی هر چه بیشتر مردم درباره وضعیت منابع موجود ضرورت داشته، و هنگام خط‌مشی گذاری باید در اولویت قرار گیرد.

در مقام پیشنهاد موضوعاتی برای تکمیل مطالعات نظری، بر ضرورت شناسایی انواع عوامل اثرگذار بر سرنوشت نسل‌های آینده به ویژه از طریق بودجه تأکید می‌شود، هم‌چنین مطالعه درباره پیامدهای تسلسلی بودجه‌بندی عادلانه، بسیار ارزشمند و قابل تأمل است. در این نگاه لازم است که به بودجه به مثابه یک عامل محوری تغییر و تحول اجتماعی با پیامدهای تسلسلی متتنوع و متعدد نگریسته شود.

منابع

- ۱- الوانی، سید مهدی؛ علی اصغر پورعزت و سحر نیکمرام (۱۳۹۰). «تأملی بر آثار گروه‌های ذی نفوذ بر فرآگرد تنظیم بودجه ایران». مجله‌ی پژوهش‌های مدیریت در ایران، ش. ۶.
- ۲- امیرخانی، طبیه (۱۳۸۹). مدلی برای پیاده‌سازی بودجه‌هزیزی بر مبنای عملکرد در ایران. تهران: دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۳- پورا صغر سنگچین، فراموش؛ اسماعیل صالحی و محمدرضا مشنی (۱۳۸۹). «مقایسه‌ی تحلیلی- تطبیقی روش‌های توسعه پایدار»، پژوهش‌های محیط زیست، ش. ۱.
- ۴- پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۰). «مدیریت دولت و عدالت اجتماعی. ویژه نامه مدیریت دولتی»، دانش مدیریت، ش. ۵۵.
- ۵- پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۹). مبانی دانش اداره دولت و حکومت (مبانی مدیریت دولتی)، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ دوم، جلد ۱.
- ۶- پورعزت، علی اصغر و میریعقوب سیدرضا (۱۳۹۵). بودجه‌بندی عدالت محور برای پیشرفت فرا منطقه‌ای، تهران، نشر الگری پیشرفت، چاپ اول، جلد ۱.
- ۷- توحیدی نیا، ابوالقاسم (۱۳۹۴). «همسویی تحقق عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از درآمد منابع هیدرولکربوری با رفاه اقتصادی بلند مدت در ایران»، فصلنامه پژوهش‌های و سیاست‌های اقتصادی، ش. ۷۶.
- ۸- خنیفر، حسین (۱۳۸۹). «درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران»، آمایش سرزمین، ش. ۲.
- ۹- عسگری، محمد مهدی و ابوالقاسم توحیدی نیا (۱۳۹۱). «تنزیل عادلانه در بهره‌برداری از منابع طبیعی پایان پذیر»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، ش. ۹.
- ۱۰- قلی پور، آرین و علی پیران نژاد (۱۳۸۶). «بررسی اثرهای عدالت در ایجاد و ارتقای خودبازری در نهادهای آموزشی»، پژوهشنامه علوم انسانی، ش. ۵۳.
- ۱۱- مدنی، داود (۱۳۷۸). مبانی و فرآگرد بودجه ریزی دولتی با استناد به آخرین تحولات در نظام بودجه ریزی ایران و نظام GFS تهران، مرکز نشر جهش، چاپ دو، جلد ۱.
- ۱۲- مقیمی، سید محمد؛ علی اصغر پورعزت؛ حسن دانایی فرد و حیدر احمدی (۱۳۹۵). «طرایحی و تبیین مدل بودجه بندی بر اساس شاخصهای حکمرانی خوب در ایران»، مدیریت دولتی، ش. ۴.
- ۱۳- موقنی، سید احمد و دلارام غنیمی فرد (۱۳۹۱). «نفت و دموکراسی (موردمطالعه: کشورهای صادرکننده نفت)»، فصلنامه سیاست، ش. ۲.
- ۱۴- همشهری (۱۳۸۴). تورم، آثار و پیامدها (www.aftabir.com) (جستجو: ۱۰/۰۷/۱۳۹۶).

- 15- Chinyio, Ezekiel, and Paul Olomolaiye. (2010). Construction stakeholder management. chennai: John Wiley and Sons.
- 16- Doyal, L., & Mc Lean, S. (2005). Choosing children: intergenerational justice, Reproductive Biomedicine onlion(10), 119-124.
- 17- Hoberg, N., & Baumgartner, S. (2017). Irreversibility and uncertainty cause an intergenerational equity-efficiency trade- off, Ecological Economics(131), 75-86.
- 18- J.kanssner. (2011). Encyclopedia of Global justice, Springer.
- 19- Livardo, H., E.Roemer, J., Silvestre, J. (2010). Intergenerational justice when future worlds are uncertain. Jornal of mathematical Economics(46), 728-761.
- 20- Matthias Schroter, K. H.-H. (2017). Refocusing ecosystem services towards sustainability. Ecosystem Services(25), 35-43.
- 21- Miller, D. (1999). principles of social justice, Harvard University Press.
- 22- Miller, M., & Siggins, I. (2003). A framework for intergenerational planning, Foresight, 5(6), 18-25.
- 23- Norton, A., & Elson, D. (2002). What's behind the budget:Politics,rights and accountability in budget process, Overseas Development Institute.
- 24- OECD. (2014). The Principles Of Budgetary Governance. Paris: Public Governance And Territorial Development, 1-16.
- 25- Santiso, C. (2005). budget institutions and fiscal responsibility: parliaments and the political economy of the budget process. the XVIIparliaments and the political economy of the budget process. regional seminar on fiscal policy United Nations economic commission for Latin America (ECLAC). Santiago de Chile.
- 26- Schick, Allen . (2007). Performance Budgeting and Accrual Budgeting: Decision Rules or Analytic Tools? OECD Journal on Budgeting 7 (2): 109-141.
- 27- Schroter, M., H.Stumpf, K., Loos, J., Oudenhoven, A., Bohnke-Henrichs, A., & J.Abson, D. (2017). Refocusing ecosystem services towards sustainability, Ecosystem Services(25), 35-43.
- 28- Shafritz, J., christopher, p., & M.E.W.Russell. (2009). Introduction public administration, New York.
- 29- Taebi, B., Roser, S., & Van de poel, I. (2012). The ethics of nuclear power: social experiments, intergenerational justice and emotion. Energy Policy(51), 202-206.
- 30- World Bank. (2016). <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#doc-intro>. 10 09.
- 31- Worth, C. D. (2013). encyclopedia of corporate social responsipility, springer, 1482-1492.